

ROG (690) *sb m*

W N sg i A sg o pochylone, w pozostałych formach jasne (w tym 2 r. błędne znakowanie).

sg N róg (88). ◇ G rogu (43). ◇ D rogowi (2). ◇ A róg (68). ◇ I rogi(e)m (27). ◇ L rogu (38). ◇ pl N rogi (66). ◇ G rogów (90); -ów (6), -(o)w (84). ◇ D rog(o)m (5). ◇ A rogi (132). ◇ I rogami (56), rogi (16); -i RejFóz (2), KrowObr, SienLek, KochPam; -ami : -i BierEz (3:1), RejWiz (2:4), RejZwierz (3:3), RejZwierc (3:1), KochFr (1:1), CzahTr (1:1). ◇ L rogach (53), rog(o)ch (3); -ach : -(o)ch RejWiz (1:1), BibRadz (1:1), BielSpr (9:1); ~ -ach (29), -äch (17), -(a)ch (7); -ach BibRadz, KochSat, KuczkbKat, MWilkHist, CzechEp (2), WujNT (5); -äch RejWiz, BielKron, RejAp (7), BudBib (3), BudNT; -ach : -äch Leop (2:1), Mącz (9:1), BielSpr (7:2). ◇ V rogi (1). ◇ du G (cum nm) rogu (1) Strum B4v. ◇ L (cum nm) rogu (1) Leop Ex 36/24.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (w tym 14 z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Wyrostek (zwykle parzysty) będący tworem kostnym lub wytworem naskórka, osadzony na kości czołowej albo nosowej zwierząt (oraz postaci mitycznych i alegorycznych); też o przerośniętym siekaczu słonia; także plastyczne wyobrażenie rogu; cornu Mymer¹, BartBydż, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, Cn (463) : ZapWar 1528 a. 1533 nr 2531; Zátrofkal się kozieł vbogi [że nie może wyjść ze studni]/ Spuścił włyzy trząnął rogi. BierEz H3v; A Lwá gby [!] mdłego baczyli: [...] Wieprz y wilk kły/ kozieł rogámi/ koń z ofłem tłukli nogámi BierEz M4; A ośieł tego żálował/ Iz k fwey głowie rogow niemiał. BierEz O3, H3v, Kv [4 r.], L [2 r.], R2v, R3; Cornu. Horn. Rog. Mymer¹ 10; BartBydż 36b; Powiadają niektorzy/ gdy pry rogi fkopowe będą zakopane w ziemi/ tedy z onych rogow wyrofcie to ziele gromowe FalZioł I 129b; Iefth kozieł zwierzę mocne śmiałe y walczne/ w rogach ma mocz nawiętżá á w czele. FalZioł IV 10d; WEzmi oleyku Mirtowego/ rożanego/ [...] burfztynu/ kości tartthey albo piłowaney Słoniowej/ rogu piłowanego v kozła/ koralu czyrwonego [...]. FalZioł V 28v, IV 8c [2 r.], V 75v; GlabGad C4, D3; RejRozpr G3; [krowa] Niedba by kiedy byłá w iákicy krotchwili/ Aż iá rzeźnik zá rogi iuż wiedzye pochwili. RejWiz 16; kto nie ma wolności/ Podobien iefth k wołowi ktory w obfitości Ma przed fobá włyzytkiego/ á w powrozye rogi RejWiz 54v, 24v [2 r.], 35, 92, 130v, 190; RejFig Dd8; IEleń fie pyfznie chłubił/ wlyzmá y rogi/ [...] A gdy go psi popárli/ teraz chwalił nogi/ Bo mu y po fzelinie [tj. w gęstwinie]/ záwadzáły rogi. RejZwierz 119, 39v, 116v, 128; BibRadz Gen 22/13; Kozyeł [...] iadł ie [jagody winorośli leśnej] y tákież fie vpił/ záwodził fie z rogámi ná iny dobytek. BielKron 6; Są drugie ryby z wielkimi zębámi/ drugie z okrutnemi rogámi BielKron 295, 44v, 169, 260, 293v; Convoluta cornua in anfractum, Rogi skrziwione. Mącz 9c; Putant dentes in cornua absumi, Máya zá to že fie zęby w rogi obrácáya. Mącz 432d, 33a, 48b [2 r.], 65d, 84a, 239a (12); SienLek 54v; ktory [Placidus] gdy pátrzył pilnie ná onego ieleniá/ vyżrzał miedzy rogámi iego wyobrażenie święte⁸⁰ krzyżá HistRzym 127, 127; Ia wierzę by kto pozłóciwly rogi ná łeb włożył/ tedy niewiem by nie powiedáli iz to ták czyście [tj. pięknie] RejZwierc 58; á drugi [wól] fie ná pięć łokci w pługu rościągnął/ á po chwili álic mu w rog fiekierá fżpetnie kołáca. RejZwierc 105, 64 [2 r.], 163; BielSpr 38v; Y podniosł Abráhám oczy fwe/ y vyrzał áno báran ná zádzie wlyášł w gęstwinie zá rogi fwe BudBib Gen 22/13, I 326c marg, 462c marg; CzechRozm 122v; á [Żmudzini] wlyáwly Byká álbo Kozlá [ofiarnego] zá rogi/ wiodá go do gumná StryjKron 161; KochJez A4; BielSen 10; Więc niektorem [zwierzętom] ku obronie [Epimeteusz] dał rogi GórnRozm N; Bicornis – O dwu rogach.*

Calep 130b, 261a, 1085b; Y Bufiris bezbożny/ kiedy błagał bogi/ Nie dziecię ofiarował/ lecz to co ma rogi. *GórnTroas* 71, 40; *KmitaSpit* B4v; [złodziej] Idzie do obory: Głałzcze pfy; tłuste woły poymuie zá rogi *KlonWor* 35.

W połączeniu z nazwą zwierzęcia lub przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia [w tym: rog + przydawka (27), przydawka + rog (11); ai (36), G sb (2)] (38): *BierEz* P; Ebor, ebur, rog slonyovy *BartBydg* 45b; Rog kozy łpalony aże będzie biały/ zęby ociera *FalZioł* IV 6a; Prawy rog ieleni czo łam łpadnie/ ielth lepzy na lekarztwo niż lewy *FalZioł* IV 8d, I 9b, 129b, 146a, III 38a, IV 6a (16); (*marg*) Krol rofterkow/ Warchoł. (-) Leb iáko v Niedźwiedzyá/ á Báránie rogi/ zęby iáko v Wieprzá/ á v Szkápy nogi. *RejWiz* 166; *RejFig* Bb; *RejZwierz* 115; *Mącz* 14b; Theż koniec rogu Bykowego vpalony á ná proch łtárty/ z miodem rozmiełzay *SienLek* 93v, 40, 78v, 90v, 94v, 102 (14); wziác rogi ieleniél/ y łtłukfy/ w piecu zduńłkim/ wgárncu zálepiónym łpálić *Oczko* 16v; *ZbylPrzyg* A4.

W połączeniu szeregowym (1): Bowiem [*baranek*] ielth [...] napokornieyfzy/ gdyż niko⁸⁰ nie vraża/ ani zębem/ ani rogiem ani piétkhá *FalZioł* IV 1c.

W porównaniach (15):

~ *Jako comparatum* (3): IEleń ielth dziwnej prętkołci maiącz rogi iáko gałęzie na drzewie rołthące *FalZioł* IV 8c, IV 8d; gdzie [nad Morzem Czerwonym i w Arabii] było [!] wielka wielkość więzow/ ktorzy byli tákiey wielkołci iż mieli rogi ná głowach iáko báráni *HistAl* M6.

Jako comparandum (12): [życzenia dla gospodarza] Aby nafiał Ięczmienia pole Aby go nakładł łtog/ aby mu łtało iáko rog. *LudWieś* A3; Ale mi iákos drzą nogy Włofzy włtały iáko rogy. Prawie mi łie Łękło łercze *RejKup* e5; Bárwę [tj. piętno] s kthorą łye vrodzili [*bękarci*] áz łámá łmyerc rozedrze/ y to yáko rog przypalony/ [...] cuchnąć będzie. *GliczKsiąż* B2; Była też Kometá ktorą zowá Cerácyás/ krzywa iáko rok [!] *BielKron* 117; Rigere gelu, Zdrętwieć od żymná/ zmárznąc yáko róg. *Mącz* 356b; Drugi záłię niedba ni ocz/ iedno iż mu łie czo [...] vpodoba/ to iuż wiedzye [*przyszłą żonę*] iáko kożę zá rogi. *RejZwierz* 30v; Chodzi chłop hárdy by dziki woł z rogi/ A niewie łkąd nań máią przypáć trwogi. *RejZwierz* 218v, 143v; Gdyż vcźniowie prawdźiwi Chrıstufowi będąc iáko owieczki bes rogow/ ná kátá gonić/ áni ná powroz nie máią *CzechRozm* 248v, 112v; Radby łie [*biały, tj. gracz w szachach grający białymi figurami*] pomścił/ á łwego też vbił. Iáko/ gdy w zwádzye woł práwy rog zgubił. *KochSz* Bv; Cornesco – Twardzeie iáko rog. *Calep* 261a. ~

W charakterystycznych połączeniach: rog(i) długie, gęste, jednostajny [tj. bez rozgałęzień], krasne, krzywe, nowe, okrutne, pochodzone [tj. gotowe do zrzucenia], pyszne, silne, skrzywione, wysokie; głowa ozdobiona rogami; rogi mieć (6), mieć w powrozie, wywodzić [o pierwszych rogach rosnących cielakowi]; rogiem (rogami) zabić (2); za rogi być zawieszon, pojąć, trzymać, ująć, uwięznąć (5), wieść, związać.

Przysłowia: Kto łie łwey woli náłóży [tj. przyzwyczai się]/ Niepowolnyć łługá Boży. Iż ma rogi báránkowe/ Wízákoż wđzy zęby wilkowe. *BierEz* P.

A niechay kto czo chce mowij Niecziefkye rogy thruowij *RejKup* t5v.

Bowiem łtára przypowieść/ ná drzewo pochyłe. Łázá Kozy z rogámi/ rzadko ná włpaniłe. *RejZwierz* 71.

Wierz mi iże [*Ruszyński*] z dáleká [...] Pozna wołu dobrego y po iednym rogu. *PaprPan* K3.

Fraza: »(nowe) rogi [komu] rosta (a. wyrastają, a. miały urość)« [szyk zmienny] (3): Cornesco, Rogi mi roftą/ Twárdzieyę/ Rogácieyę też mowiono bywa. *Mącz* 66a; CO bez prziaćiół zá żywot? więźnienie/ [...] Niełfyfzyfz prawdy/ niełfyfzyfz przelstrogi/ Być wierę miály vrość ná łbie rogi. *KochFr* 61; Ielenióm nowe rogi wyraftáią: Nam gdy raz młodość minie/ Iuż ná wieki wiekóm ginie *KochPieś* 16.

Zwroty: »rogami bić, tłuc (się), bość, walczyć« [szyk zmienny] (2:2:1:1): [byki] przeciwko nim [zwierzętom drapieżnym] walczą, ale rogami telko/ bo iedno w czele á w pleczech więtfzą mocz maią. *FalZioł* IV 13a, IV 2d [2 r.]; a gdy barán biie rogami [niektórzy] mowią trykłzá *MurzOrt* B3; Conisco. Trykam fie/ albo Tryxam fie/ yako czynią barani/ gdy fie rogámi tłuką *Mącz* 64b, 66a.

»na rogi brać« (1): Cornupeta, Który rógami bodzie/ ná rogi bierze. *Mącz* 66a.

»dać rogi; wziąć w rog; w rog(i) się dostanie« = *stracić życie (o zwierzętach)* (1;1;2): (nagł) *Zołnierze*. (-) [...] Wrzełfczy báran leći łnopek A iefli nie pomoże Bog Y iáłochnie wziąć pewno wrog *RejRozpr* Ev; *RejWiz* 70; TO ten [wól] ciągnąc w łwym iármie/ nędzniczek vbogi/ Ni wzwie/ trawki vłkubfzy/ kiedy ma dać rogi. *RejZwierz* 128v, 122.

»w rog dać« = *zabić (zwierzę)* [szyk zmienny] (3): Wołek ná pšzeniczkę náorze/ á potym mu w rog dádzą. *RejZwierz* 95, 159v; Zginie Szłáchćicowi woł/ abo dwa/ przyydzie on woł do człowieká złego we dnie. On wnet gościowi da w rog/ y łkorę zákopa *GórnRozm* G4v.

»nosić rogi; chodzić z rogi« [szyk zmienny] (2;1): A tá [cnota] iedno befpiecznie vmie nas rozeznác/ Od onych błędnych źwirzát ktore chodzą z rogi *RejWiz* 7; Ptałzek pierze/ miód Pczołá/ á Woł noši rogi *RejWiz* 50; Corniger, Rogáty który rogi nofy *Mącz* 65d.

»podawać rogi pod posłuszeństwo« (1): Gdyż to czynią źwirzétá y bełtye łrogie/ Złomiwłzy przyrodzenie/ podawáią rogi Pod łłufzne połłuszeństwo/ co ćwiczenie czyni *RejWiz* 89.

»podnieść rogi« = *okazać siłę, moc* (1): Iełt [człowiek bogaty] práwie iáko Ielení gdy podniozłzy rogi/ Chodzi buyno *RejWiz* 71.

»rog(am)i potrząsać (pyszno) (a. trząść, a. strzęsać)« = *okazywać siłę* [szyk zmienny] (4): *BierEz* R4; Potym łiedm [wołów] dżywnie łłuftych [tj. chudych] z oney rzeki wyłzły Y łzły ku onym łłufnym trząfącz rogi piłzno *RejJóz* K3v; Thákże też y woł będzie chrapał/ łápał/ rogámi łtrzęfáł/ piafiek nogámi rozmietawał. *RejZwierz* 75 [idem [WerReguła]]; A ták iednoć nas łtráłzy tá obłudá [...] iáko kózá wilká potrząfáiącz rogámi *RejZwierz* 178; [WerReguła 125 (Linde)].

»strącić rogi« = *zabić (zwierzę)* (1): Buiác też łobie w łefie/ Ielonek vbogi/ Ale ni fie obaczy/ gdy mu łtrącą rogi. *RejZwierz* 105v.

»zrzucić rogi« (1): Czemu ielén piérzchliwy łáłkáwłzé ma bogi/ Którému wolno zrzucić pochodzone rogi? *KochFrag* 20.

Wyrażenia: »rogi gałężiste (a. gałężowate); rog rosochaty« = *arborea cornua* *Mącz* [szyk 3:1] (3;1): [łania] Rogi ma wyłokie ale nie gałężifthe iako v ielenia *FalZioł* IV 8d; [rangifer, tj. renifer ma] rogi bárzo długe gałężowáte ná dłużá *BielKron* 295; Subulo, Nieyáki rodzay yeleni o yednym rogu/ y tym nierofochatym ále yednołtáynym [tj. nierozgałężionym]. *Mącz* 426c, 14b.

»kończyste [= spiczaste, ostro zakończone] rogi« (1): KOza iefł zwierzę brodate/ długe á kończyłte rogi maiącz *FalZioł* IV 5d.

»rog nosa, w nosie« (1:1): Rhinoceros, Zwierzę Aegypskie tak wielkie jako słon mający róg w nosie. *Mqcz* 355b; Mężność jego [ludu bożego]/ podobna zwierzęciu Nołowcowj [!] (to ieft zwierzęciu ktore iednymże tylko rogiem noła swego/ wżytkim zwierzętom ieft frogie) *PowodPr* 5.

Szeregi: »rogi i kopyta« (2): Będę chwalił gimię Boże [...]. Y będzie to miło nad nowego ciołka, rogi wywodzącego y kopyta [tj. *Bogu miłsze dziękczynienie niż ofiara: Vulg Ps* 68/32]. *TarDuch* A7v; *RejWiz* 119v.

»rog i piętka« (1): Gdyż mięfo [*baranka*] pochodzi na karmią [...]/ rog y piętka [tj. *kopytko*] ku lekarztwam. *FalZioł* IV 1c. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rogi i (także) zęby« [*szyk 1:1*] (2): Bowiem iedna ieft materia zębów y rogów *GlabGad* C4; ktorzy [*rynocefale*] mieli szycie podobne koniom y rogi wielkie/ zęby także [*habentes cervices similes equis, et cornua maxima dentesque immensos*] *HistAl* M6. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Przen (86) : Z przodku sie złemu przeciwiay/ Siły mu brąc nie dopuścżay: Puściłzi gdy za rogi małz/ Za ogon iuz nie vtrzymalż. *BierEz* N; *RejWiz* 29v; (*nagł*) Niewiáltá obłudna. (-) [...] Też nas tymi rogami/ ty panie liodłaią/ Co sie dziwnemi ktałty/ ná nas vbieraią. *RejZwierz* 116v; (*nagł*) O przełożonych [...]. (-) [...] Piłmo ziemskiemu pány zowie Bogi/ Lecż ná tych bogoch znaydzie czáfem rogi. *RejZwierc* 225v; wnet ich [*Jezus apostołów*] z nich [z *kordów*] rołpásał: y miałto tego coby sie łami mścić krzywd swych mieli/ [...] tak ćierpliwe owieczki bes rogów vczynił *CzechRozm* 235v; *KochFr* 22; [á gdzie ci panuią [*hardość z głupstwem*]/ tam Rádzie dobrý róg bárzo łchnąc muśi [tj. *marnieje*]. *CerGór* 104].

W porównaniach (4):

~ *Jako comparatum* (3): Bo pátrż pochwili [...] álic ná łbie [*u pijanego*] rogi guzy iáko v kozłá/ álic sie twarz łwieci iáko kármázyn/ á nos iáko perełkami oládził *RejZwierc* 61v [*idem WerGośc*]; [*blógosławieństwo Mojżesza dla rodu Józefa*] Pierworodnego ćielcá iego [tj. *Efraima, pierworodnego syna Józefa*] vdátność iego/ á rogi iednorożcá rogi iego/ nimi ludzie odbodzie záras *BudBib Deut* 33/17; *WerGośc* 235.

Jako comparandum (1): [*komentarz do Apoc 13/1 (i następne)*] Aby się przedsię y liczbá pewna pokazála tych dzieśiáci rogów [*bestyjej*]/ to ieft Krolow: ktorymi iáko rogami/ zboldżony bywał Rzym *CzechEp* 376. ~

Przysłowia: *KochPieś* 4; ZAwitay trunku święty/ dawno požádány/ [...] Ty Zołnierzá wypráwiłz/ [...]. Ty wefela dodáiełz [...]. Zás Człeká vbogiego/ rogami vzbroidłz *PaxLiz* Dv. W ten czás dopiero poznalż iák ma nędzá rogi/ Ktorymi ćię vbada [tj. *bodzie*] w takowy czás frogi. *CzahTr* C.

Frazy: »rogi ([*na kim*]) rośtą (*a. urośtą*); [*komu*] prawie nie rośły na łbie rogi« = *ktoś jest butny, zuchwały* [*szyk zmienny*] (2;1): Nuż kiedy náłtáną trwogi [tj. *wieści o wojnie*] Wnet náłbie vroftą rogi *RejRozpr* F3; *RejJóz* H5; á [*gdy ojciec albo matka*] chłoftą yáką nye hámuje/ [*dzieci*] dobrze ná głowy nye yezdzą/ y owłfem rogi ná nich roftą *GliczKsiąż* F6v.

»by ogon i rogi stracić« = *choćby zginąć* (1): (*did*) Pleban [*odpowiada panu*]. (-) [...] Temuć [*urzędnikowi*] gotowem(i) [tj. *gotówkę*] płáćć By ogon y rogi łtráćć *RejRozpr* C4v.

[»z obudwu stron rog« = *zarzut jest nie do obalenia*: A iefliżbyście dzielili od Ciála Krew iużby y perfony Syná Bożego tám nie było. [...] Zwyklic wálzy niektorzy, ná tho pytanie milczęc: (bo widzą, z obudwu ftron rog) *HerbOdpow* Kk6.]

Zwroty: »bość rogami, [jakoby rogiem bość]« (1): (*nagl*) Ku Fortunie. (-) COm ci przewinił ty niebáczna Páni/ Ze mi bodźiefz w bok oftrymi rogámi. *CzahTr* Bv; [mrużymy przeciwko Bogu do nas mowiácemu/ a iakoby rogiem go bodziemy/ á przeciwko niemu walczymy *BazHist* 296v].

[»na łeb brać rogi« = *hardzieć, buntować się*: Miasto sie zaburzyło, wszędzie pełno trwogi, A motłoch nieślachetny na łeb bierze rogi. *Apolog* 59.]

»być z rogami w lesie« = *być w kłopotcie* (1): A łzkodá y głowy płowác/ Kto chce w tym [*kim jest Bóg*] wiele mędrowác. Bo wierz mi iż fię vniefie/ Być mu y z rogámi w lefie. Bo tho táiemnice dziwne/ Náłzym rozumom przeciwne. *RejZwiercPodw* 183v.

»rogi dać, położyć« = *umrzeć* (1:1): Coż ná to [*na niepewność losu*] nalepfzego/ iedno żyć pocżciwie/ [...] Y gdy rogi przydzye dáć/ ftráchu będye máło. *RejZwierc* 128v, 128v.

»dać rogi pod jarzmo; w jarzmo podawać rogi« = *podporządko(wy)wać się, (s)tracić wolność [szyk zmienny]* (1:1): á gdy [*postacie alegoryczne: Pożytek z Pochlebstwem*] onego obaczá gdzye wołu/ Co iuż w to iárzmo/ lezye á podawa rogi/ Toć mu więc dodawáią iefzcze wiefłzey trwogi. *RejWiz* 40v; [*Cześi*] Dáli rogi pod iárzmo/ y fámi nie wiedzą/ Iáko fie im to sftáło *RejZwierc* 241.

»podnieść rogi« = *wbić się w pychę* (1): iż chociam ia [*Bóg*] thobie [*narodzie pogański*] ná czás dopuścił pokarác wierne swoie/ ábyś thák podniósł rogi swoie/ [...] ále przydą ná cię dni [...]/ gdy ia [...] wytrącę łuk twoy s práwey ręki twoiey *RejZwierc* 263v.

»podnosić (a. podnieść, a. wynosić wzgorę, a. wznosić a. [wznaszać]), wywyższać rog(i); [podniosły rog]« = *okazywać zuchwałość, hardość; exaltare cornu Vulg, PolAnt; extollere cornu Vulg [szyk zmienny]* (4:1): Nie wynoście w zgorę rogu wállego: niemowcie przeciwko Bogu niepráwości. *Leop Ps* 74/6, *Ps* 74/5; Mowiłem ízalonym/ Niefzáleycie/ á niepobożnym/ Nie wywyżłzáyćie roku [!] íwego. *BibRadz Ps* 74/5; Oto przeciwko tobie [*Boże*] powftał lud wżeteczny. Nieprzyacięle twoi hárdzi wznofzą rogi *KochPs* 125; *GórnTroas* 67; [*HerbOdpow* Aaa4; *GilPos* 130; mam nádzieię w Bogu/ Zeć iáko drugim vtrę podniosłego rogu. *ŁaszczPogrom* 9v; Możecie pánowie Grekowie nie bárzo rogow wznosić/ áni hárdzi być *HistTroj* E8v; to iefł naturá náłzá co ízumne y niewtárte rogi krnábrego niepoftłufzeńftwá przeciw tobie wznosiłá *BzowRóz* 42 (*Linde*)].

»przyłomić rogow« = *poskromić* (1): A ia twą dobroć/ boże/ wyznam wiecznie/ Y íwego czáfu hárdemu koniecznie Przyłomię rogów *KochPs* 112.

»[komu] przyprawować rogi« = *sprawiać, że ktoś staje się hardy* (1): [*wino*] Ty vbogiemu przypráwuiefz rogi/ Ze mu áni król/ áni hetman frogi. *KochPieś* 4.

[»spuścić rogi« = *spokornieć*: Kátyliná gdy to [*że przeszkodzono w zaplanowanym podpaleniu miasta*] wftlyżał/ ípuścił rogi y bárzo mu ferce vpáđło. *CiceroKosz* c4v.]

»trząsnąć rogiem« = *spokornieć* (1): [*Posel do biskupa*] A tu iuż wnet trząńnief rogiem. Chce Pan Bog ftoba rolfedzyć O to wftyftko czocz dal rzedzyć. *RejKup* c4.

»(hardzie a. pyszno) trząść (a. strząsać, a. potrząsać) rogi(em) (a. rogami)« = *okazywać zuchwałość* (5): [*Ruben wspomina, jak sprzedali Józefa*] Abarzoch my w on czás na tho trzęfli rogi píżno A

baczyciełz nacz tu teraz nam to włytkim wyłzlo *RejJóz* P2v; *RejKup* b3; To tu iuż małz pirwłzy znak niewolney miłości/ Kiedy fie iey iuż kto wda w wielkie powolności. Iuż chodzi trzęfąc rogi/ iuż fie hárdzye ftáwi *RejWiz* 40; iż zówzdy lzey pátrzy oko Pánłkie ná ty ktorzy fie miełzáiá miedzy wiernemi Pánłkami/ niźli ná ty ktorzy łroną w vporze swoim chodzą iáko zubrowie potráłaiąc [!] rogámi łwemi. *RejAp* 30; *RejZwierc* 235b. [Cf też a] »przyłomic rogi« *KochJez* A3v.]

»umykać rogow« = *bronić się* (1): Zá czáfu/ pánowie/ Vmykác rogow trzebá: bo won czás iuż prozno Miotác fie/ kiedy iárzmo ná łzyię záložą. *KochOdpr* Cv.

»utrzcć (a. ucierać, a. przytrzcć, a. ścirać) rogow (a. [rogu]), rogi; [utarte rogi]« = *hamować, poskramiać* (a. *poskromić*); *arrogantiam minuere, in ordinem redigere Mącz* [szyk zmienny] (8:4): A przeto ocyec chcely s fyná łwego co dobrego myeć/ [...] łwey woley nychay mu nye dopułłcza/ [...] á rogow nychay vcycera áby nye wzrałtály. *GliczKsiąz* F6v; *BielKron* 297v; *Arrogantiam minuere, Vtrzcć komu rogów. Mącz* 357d, 268a; iż łatwiey iełt thákowym burzliwym ludziom/ niedopułłć vrość/ niź kiedy iuż wielkimi vrołtą/ chceć im dopiro rogow vcierać. *GórnDworz* Hh8v; Znáią go [legendarnego władcę Lecha] Duńczykowie bo im ścirał rogi *PaprPan* Dd, Q; *KochPs* 94; [Chrystus mówi:] Nieboycie fie tych złych wrogow Bomci im iuż vtárl rogow. *MWilcHist* F3; *StrykKron* 385; Tobie [Radziwille] w ręce łam práwie Bóg tám był brón podał/ Ciebie śrzodkiem y z [!] łwoim náczyniém być przyznał Którym hárdé chciál króćić/ butnym rogów przytrzcć *KochJez* A4; *NiemObr* 176; [ŁaszczPogrom 9v; *BzowRóż* 42 (Linde)].

»zejmować ze łba rogi; [ując rogow]« = *hamować, poskramiać* (a. *poskromić*) (1): Gdy to vmié czyście łpráwić [Bacchus, czyli wino]/ Ze vczyini z vbogięgo Nátychmiałt Páná wielkięgo. Chybá łtáwiác trzebá nogi/ A zýmować ze łbá rogi: Bo w ten czás káždy rogáty: Ten Pan pijány bogáty. *PudłFr* 22; [Działa sie ta nieznośna i niezwykła śmiałość, Ktorej by było trochę nie ujęto rogow, Nie naszlibyście doma i swych własnych progow *Apolog* 51].

α) O rzece (1) :

Zwrot: »wstrząsác rogi [I pl]« (1): (nagł) Ná mołt Wárfzewłki. (–) Nieubłágána Wiłło/ próžno włtrząłáłz rogi/ [...] Bo krom wiofeł/ krom prumów iuż dźiś łuchą nogą Twóy grzbiet niewieźdzony włyłcy deptác mogą. *KochFr* 88.

β) W opisie gwiazdozbioru noszącego nazwę istoty żywej (2) : V Nóg Woźniczych vyźrzyłz pokłęklęgo wołá: [...]. Ták znáczny łeb/ ták śwíétné rogi vkázuie *KochPhaen* 7, 7.

γ) W antropomorfizowanym opisie gry w szachy (2) : [królowna] Obroći Rochu [tj. figurę na szachownicy przedstawiającą wieżę na słoniu] ná Krolá rogámi/ Sámá wynidzie zalawłzy fie łzámí. *KochSz* C2v, C2v.

a) Moc, siła, znaczenie (31) : Onego dniá wyrołzczę rog domowi Izráelowemu *BudBib Ez* 29/21, I 326c marg; *LatHar* 45 marg.

rog czego (9): *Leop Ps* 17/3; *BibRadz Ps* 17/3; *BudBib Ps* 17/3; Bog iełt łkálá moiá ktoremu ia vłfam/ tarcz moiá y rog zbáwienia mego/ Podwyłźlenie moie y vćieczká moiá [Vulg 2.Reg 22/3]. *CzechRozm* 128 [przekład tego samego tekstu] 128; A zátym też on rog męztwá twego [Polsko] [...] bárzo ołłábiał *PowodPr* 5. Cf »podnieść rogi«.

rog czyj [w tym: *G sb* (3), *pron poss* (3), *ai poss* (3)] (9): Tám wzbudzę rog Dawidow [dam kwitnąć zacności Dawidowey *BibRadz*] *Leop Ps* 131/17, *Ps* 74/11, *Thren* 2/3, *Zach* 1/21; *BibRadz Ez* 29/21, *I* 328c *marg*, *Ez* 34/21; Ielzcie owlzem ty niewinne á wierne goście Páná tego/ ktorzyby do tey świętey wieczerzey iego rádzi lzli/ [ci wołowie tłuści a bogacze] odpądzáią á odčífkáią onymi frogiemi rogámi swoiemi/ á dziwnemi grozámi możności swoich. *RejPos* 160; *BudBib Zach* 1/21.

W połączeniach szeregowych (5): *Leop Ps* 17/3; *BibRadz Ps* 17/3; Bog moy krzepkość moia/ wfam wnim/ tarcz moia/ y rog zbáwienia mego/ wćieczká moia. *BudBib Ps* 17/3; *CzechRozm* 128 [2 r.] [zawsze przekład tego samego tekstu].

Zwroty: »dostać rogow; wziąć na się rogi« = *assumere cornua PolAnt* (1;1): Wy [...] ktorzy mowicie/ Izali niewym dowcipem doftálíchmy sobie tych rogow (*marg*) To iest/ tey mocy á tey zwierzchności. (-)? *BibRadz Am* 6/13[14]; *BudBib Am* 6/13[14].

»podnieść, podwyższyć (a. wywyższyć) rog(i); wywyższone rogi« [w tym: *zbawienia* (3)] = *wzbudzić moc, zyskać znaczenie; exaltare cornu Vulg, PolAnt; erigere cornu PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (4;2;1): *OpecŻyw* 12v; *Leop Ps* 74/11, *BBB3*; *BibRadz Luc* 1/65[69]; Bo (on) wywyżłzy rog ludu fwego *BudBib Ps* 148/14; odmieniło się łzczeńście Chrześciánłkie/ á nástał pan zły Cefarz Iulian/ zá którym pogánłtwo znowu rogi podniołło/ ták ifz ich ręku y okrucieńłtwá Márek S. nieufzedł. *SkarŻyw* 273; Y podniołł rog zbáwienia (*marg*) moc zbáwienną, ábo wielkie y możne zbáwienie y obronę. Hebraiłm. (-) nam/ w domu Dawidá łłżebniká fwego. *WujNT Luc* 1/69 [przekład tego samego tekstu: *OpecŻyw, BibRadz*].

»podnieść rog(i)« = *nasać, zaatakować; levare cornu Vulg, PolAnt* (2): á thołz ci przyłłli [...] ktorzy podniełli rogi swe ná ziemię Iudłką żeby ią rołprołłyli. *Leop Zach* 1/21; *BudBib Zach* 1/21.

»złamać (a. przyłłomić), strącić rog(i)« = *pokonać; confringere a. deicere cornu(a) Vulg* [szyk zmienny] (2;1): Złamał w gniewie popęđliwości fwey włłelki rog Izraélłski *Leop Thren* 2/3, *Zach* 1/21; Ten [Bóg] Mołkiewłłkiego pychę chcąc kiedy włłkrómić/ Y róg/ którym ták hárdźie potrzáał/ przyłłomić/ Podał nam Królá z Węgieł dziéłłnego STEPHANA *KochJez* A3v.

Szereg: »zwierzchność abo rog« (1): po wpádnienu [...] pánowánia onego łłárego Rzymłłkiego/ żaden pokazać nie może (procz Papiężá) tákiey zwierzchności ábo rogu *CzechEp* 374.

a. W opisie symboli mocy alegorycznych bestii oraz innych symbolicznych postaci występujących w wizjach niektórych ksiąg Biblii (*Proroctwo Daniela, Zachariasza, Apokalipsa św. Jana*); w protestanckich pismach polemicznych często negatywne odniesienia do Kościoła katolickiego i papieża (182) : Tedy podniołłem oczy swe y wyłłrzałem: álić oto cźterzy rogi. Y rzekę do Angiołá [...]. Co sie przez te rozumie? On mi odpowiedział: Te łą rogi ktore rozmiołtály lud Iudłki/ Iłraélłki/ y Ieruzalem. *Leop Zach* 1/18-19; Włdziałem theż bełtyą kthora z MOrzá wychodziłá/ máiąc łłiedń głow á rogow dziełłięć/ á ná rogách iey dziełłięć koron *Leop Apoc* 13/1 [przekład tego samego tekstu *RejAp* 105, 105v, *BudNT, WujNT*]; Dziełłięć rogow kthoreł włdział/ ielłłci dziełłięć Krolow *Leop Apoc* 17/12, *Zach* 1/21, *Apoc* 13 *arg*, 17/16; Przypátrowáłem się tam onym rogom á oto ieden rog máły wyráłtał miedzy nimi/ a trzy z pierwłłzych rogow wylłomione łą od niego. *BibRadz Dan* 7/8, *Dan* 7/7, 8, *I* 451a *marg* [6 r.], *Dan* 7/11, 20 [4 r.]; A tu iuż dáley Apołłtoł wypłłłuię [...] to fáłeczne towarzyłłtwo tych dwu bełłtyi iedney o dwu rogach/ á drugiey o łłiedni głowach *RejAp* 112, *BB3v*, *CC2v*, *CC3*,

3v, 51 (29); Abowiem onyc to fą rogi o kthorych nam Dániel powiedział/ iż ie widział iáko fie podnošły ku gorze/ á powftawały ná lkázenie náłze. *RejZwierc* 263v, 263v *marg*, *Aaa3v*; *BudBib Dan* 7/7, 8 [4 r.], 441c *marg* [3 r.], *Dan* 7/11, 20 (16); *BudNT Apoc* 13/1, 17/12, 16; iż ten rog máły ktory wyrofl/ iefl Antykryft: ktory z máłego wielki vrofl *CzechEp* 372; tedy koniecznie/ ponieważ ná tym mieyfcu Papieżá siedzącego widzimy/ onego á nie inżego/ y rogiem tym/ y Antychriftem rozumieć mušiemy. *CzechEp* 374, 370, 371 [10 r.], 372 [4 r.], 373 [2 r.], 374 [5 r.] (64); *NiemObr* 168, 170; Onći to iefl smok wielki/ á płowy/ wąż ftáry/ ktory dyablém iefl y fzátánem názwany/ máiaący głow siedm/ á rogow dziešięć *LatHar* 590; Y widzialem; [...] w pošrzodku *onych* ftárfzych/ báránek ftał iáko zábyty/ máiać siedm rogow y oczy siedm: ktore fą siedm Duchow Bożych/ pošłánych ná wšzytkę ziemię. *WujNT Apoc* 5/6 [przekład tego samego tekstu *RejAp* 51]; Rogow dziešięć známionuią rozmáite á niezliczone ſpołoby ktorymi [smok] wierne bodzie y przešláduie. *WujNT* 866, *Apoc* 12/3, 13 *arg* [2 r.], 13/1 [2 r.], 17 *arg*, 17/3 (12).

rog czyj [w tym: *G pron i sb* (9), *pron poss* (3), *ai poss* (3)], *u kogo* (15:2): *Leop Apoc* 13/1; *BibRadz* I 451b *marg*; O nędzny smoku thu fie iuż lękáć mušifz z rogámi ſwemi tey niewiałty *RejAp* 100v; Rogi Báránowe v Bešticy co známionowały *RejAp* Ee4v, 100, 105, 106v, 110 [2 r.], 112v (10); *BudNT Apoc* 13/1; *CzechEp* 376; *NiemObr* 168, 170; tarczą twoią wybaw nas [Panie] od rogow iego [tj. smoka]. *LatHar* 591.

W porównaniach (9):

~ *Jako comparatum* (8): Widzialem drugą Beštę wychodzącą z ziemie/ y máiać dwa rogi/ podobne Báránkowi/ ktora mowiá iáko Smok. *KrowObr* 131; *Leop Apoc* 13/11; *RejAp* 109v, 110 [2 r.], 115v; *WujNT Apoc* 13/11, s. 869 [zawsze przekład i komentarze do tego samego tekstu].

Jako comparandum (1): przez kogo miałá przyšć tá beštya pierwza ku zginieniu. [...] przez ty Krole/ ná ktorych przedtym tá beštya siedziála/ ábo/ ktore ná tey bešticy iáko rogi ná głowie záładzone były. *CzechEp* 375. ~

Zwroty: »rogami bošć, zbdzion« (1:1): To iáko tymi rogámi bodlá [bestia o dwu rogach] y iáko froga byłá imi wżem narodom ſwiátá/ iuż theż tám nápiſano ſtoi. *RejAp* 142v; Otożci 10. krolow/ byli rogámi: ktorymi beštya 4. [czwarta] to iefl/ páńftwo Rzymfkie/ iákie było zá ftárych Cefárzow/ byłá zbdżioná *CzechEp* 379.

»trząšć rogami« = *pysznić się* (2): A thu káždy rozeznay/ iefli [bestia] nie trzęfie tymi rogámi báránkowemi/ chłubiąc fie imi fałzywie *RejAp* 111, Ff2.

b. *U postaci mitycznych* (17) : potym przibiegłá iedná beštia ná nię [!] [na rycerstwo Aleksandra] [...]/ głowę miał czárną/ ná czele iego trzy rogi bárzo thwárde/ zwano iá Indiyskim ięzykiem Onocentháurus *HistAl* H7; [satyr mówi:] TAK iako mię widzićie/ choć mam na łbie rogi, I twarz nieprawie cudną/ i kołmate nogi/ Przedfiem ušzedł za boga wony [!] dawne czaſy *KochSat* A2, ktv; NIedármo Báčhá z rogámi máluia/ Bo piiánego y dzieći poczuia. *KochFr* 22; [Europa mowi:] By mi fy teraz doštał iáko w ręce On wól bezecny/ byłby w tákiy męce/ Zeby mu zełbá mušiały ſpášć rogi *KochPieš* 8.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia (2): Sátyrowye/ fą dziwy s człowiczemi głowámi/ á s kozłowemi rogámi. *RejWiz* 46 *marg*, 82.

Zwrot: »trząsać rogami« = *wyrażać podziw (1)*: Pan [tj. Satyr] też z zagorza ząglądał [gdy Jan Kochanowski pisał wiersze] trząłaiąc rogami KlonŻal B2v.

Wyrażenia: mit. »rog kozy Amaltyi (a. Amalthea zwanej) [= obfitości]« (2): y dom jego [gospodarnego człowieka] yáko ład lecye rozmáithemi kwyatkámi/ drzewy/ trawą/ y żyelem rozlicznem náplodzony okaże fie/ y nye ináczey by z onego rogu kozy Amáltij ktora Iowilfá karmiła (marg) Cornu copiae. (-) *GliczKsiąż* M8v; *Mącz* 65d.

»rogi [I pl] miecący [= *potrzysający*]« (1): Tákžec męžny Tezeus/ miéłżánca írogiégo [tj. Minotaura] Obálił/ rogi ná wiátr próžno miecáćego. *KochPam* 81 [*idem*] [*PaprHerby* 24 (Linde)].

a. *U jednorożca (najczęściej w tłumaczeniach biblijnych) (6)* : Bowiem Iednorožecz ma tę mocz iż w onych ítronach murżyńskich gdzie pólpolicie wody íá iadowite, Iednorožecz rozmacza rog íwoy w wodzie tak iż nie ízkodzi zwiržetám ku picíu. *WróbŻoít* I7v, ff4v; Práwie íákobyś mię wydárł ípálfczeki lwiey á íákobyś mię wybáwił zrogow írogich iednoroífcow [*a cornibus unicornium Vulg Ps* 21/22] buržących przečíwko mnie. *RejPs* 32; [w *Mekce*] íá ítáyne gdzie Iednorožce chowáią. Then žwierz [...]/ rogi ná czele ma czárny *BielKron* 264.

W porównaniach (2): *BudBib Deut* 33/17; A ty [*Panie*] moc moie/ [...] Wynieśiełż/ íáko róg iednorožcowy [*Vulg Ps* 91/11] *KochPs* 140.

c. *W wyobrażeniu zwierząt na tarczy herbowej (2)* : Kálifka žiemíá nośi Zubrzą głowę máiac koronę złotą miedzy rogámi á przez nozdrze kołko/ pole íáko ízáchownicá białe y czýrwone. *BielKron* 425, 425v.

2. *Element przypominający rogi; cornu Vulg, PolAnt (71)* : Koń ítoi podgina nogi [z głodu] Choć ma náłbie z pierza rogi A ná ífygi wíli dzwonek *RejRozpr* I2v; *KrowObr* 130v; (marg) Bífkupi. (-) Co też drudzy w kołpacech íáko Tátárowie/ Z dwiemá rogi ná głowie [tj. w *infule*]/ by dzicy kozłowie. *RejWiz* 161; *Leop* 3.Reg 22/11 [2 r.]; *RejZwierz* 104; Tedy Sedechiałż fyn Chánáánow ípráwił íobie rogi żelázne y mowił/ Tákci powieda Pan/ Ty mi [*lege*: tymi] bęđziełż bodł Syriyczyki áž ie wyniżczyłż. *BibRadz* 3.Reg 22/11; *BielKron* [84²] [2 r.] LIII2v; *KochSat* B; Sthárzy walecznicy dobywáli Miałth álbo Zamkow Tárány włóżywłży drzewo wielkie ná dwie Kole/ zákowáli ie ná końcu y vczynili rogi żelázne/ [...] Zwáli to *Arietes* od rogow/ ktore były íákoby Báránie. *BielSpr* 61, 61 [2 r.]; *HistHel* D2.

rogi u czego (4): (marg) Dwa rogi v Infuły Papińkiego [!] Bífkupa. (-) Iż dwa rogi v te⁸⁰ Kłobuká Tátárńkiego známionuią dwa zakony/ ítáry y nowy. *KrowObr* 130v, 130v, Rr2v.

W połączeniu szeregowym (1): Proceres, Paleczne głowy/ gałki álbo kule álbo rogi które z budowánia wychodzą. *Mącz* 324a.

Zwrot: »rogami zbość« (1): rzekł [*Sedechiasz*] do Acháb/ krolu tymi rogámi [żelaznymi] zbdzyełż á íkážíłż wżytkę žyemíę Syrńką [*Vulg* 3.Reg 22/11]. *BielKron* [84²].

Przen [czego] (4) : Iełżte teżi żzapkę rogátą álbo kłobuk/ ktory wy Infułą zowiecie/ [...] tymi flowy žegnácie. To íá rogi obudwu Tełtámentu/ íáko Moizełż rogáty chodził *KrowObr* 129.

a) *O wyglądzie Mojżesza schodzącego z góry Synaj po rozmowie z Bogiem (3)* : (marg) Rogi Moizełżzowe. (-) A były to dwa promienie íálne/ ktore wychadzály od twarzy íego [*Mojżesza*]/ Żydom fie zdály zá rogi. *BielKron* 35, LIII2v.

a. Ostre zakończenie czegoś, szpic, czubek, koniec; też wierzchołek; cacumen, calx Mącz (13) : A on [Lucyfer] iedno pogląda [na dusze pędzone do niego] iáko wilk ná owce/ [...]. A łudzy widły w rękach o trzech rogach máia/ Co ony niebożatká do kupy zganiáia. *RejWiz* 167v; *Pastinum*. Motyká/ álbo rydlik o cterech [!] rogách. *Mącz* 283a, 238a, 463c, 464c [2 r.]; *Sertorius* [...]/ wnet w tyle woyská wał vkopał/ zákrzywiony iáko puł Miefiácá/ a ku rzece rogi przytknął/ po wále rozłożył drwá y zápalił ie *BielSpr* 44.

rog czego (3): Cacumen ovi, Róg yáyá. *Mącz* 28d; *Calx*, Pięta/ też koniec álbo róg každye rzeczy. *Mącz* 32c; *HistRzym* 56v.

W połączeniu szeregowym (1): Tridens [...] Sceptrum neptuni, Wízeláka rzecz która trzi łzpice/ rogi/ álbo konce ma. *Mącz* 464c.

W porównaniu (1): Byli też kowale co niedźwiadki czynili żelázne/ ná trzy álbo cztery rogi oftre ná kíztałt wodne⁸⁰ orzechá *BielSpr* 9.

Wyrażenie: »rog kończysty, ostry« (1:1): Murex ferreus triangulus per cuspidem, Żelázo o trzech rogách kończyłtych/ Závždy yednym rogiem wzgóre ftojące yákożkolwiek bywa rzuczone. *Mącz* 238a; *BielSpr* 9.

b. W opisie ołtarza ofiarnego w Biblii (element wystający z narożnika ołtarza) [w tym: czego (17), czyj [ai] (2)] (27) : Ołtarz theż ná kthorym by palił wonne rzeczy/ z drzewá Setym vczyniż/ [...]. Rogi śniego będą wychodzić. *Leop Ex* 30/2, *Ex* 30/3, 10, *Lev* 8/15, *Ez* 43/15, 20; *BibRadz* 3.Reg 2/28, *Apoc* 9/13; Vczynicie też ołtarz obieci álbo ofiárom [...]/ ná káżdym węgle ołtarzá máia być rogi wprawione/ wyniofle od ołtarzá [*Vulg Ex* 27/2]. *BielKron* 33v; Przyftąpił tedy Aaron do ołtarzá/ ofiárował napirwey Cielcá zá grzech/ przyniefli mu fynowie krew/ w ktorey rozmoczywfy palec/ mazał rogi ołtarzowe [*Vulg Lev* 8/15] *BielKron* 38 [*przekład tego samego tekstu Leop*], 33v, 38v, 74, 76; *RejAp* 81; á (ták) vciekl Ioaw do namiotu Iehowy/ y vchwycił fię zá rogi ołtarzá. *BudBib* 3.Reg 2/28 [*przekład tego samego tekstu BibRadz, BielKron* 76], *Ex* 30/2, 3, 37/25, 26, 38/2 [2 r.], *Iudith* 9/8[11]; Y zátrąbił ániól sfołty: y fłyfzałem głos ieden ze cterech rogów ołtarzá złotego/ który iest przed oczymá Bożymi *WujNT Apoc* 9/13 [*przekład tego samego tekstu BibRadz, RejAp*].

rog u czego (2): Tenże kápłan pomáże krwią oná rogi v Ołtarzá kádzenia wonnego przed Pánem *BibRadz Lev* 4/7; *BielKron* 37v.

Wyrażenie przyimkowe: »u rogu« (1): A będzie (iy) [ołtarz] oczyściác Aharon/ v rogow iego raz wrok krwią ofiáry zá grzech (w dzień) vbłágania *BudBib Ex* 30/10.

c. O łuku [pl] (2) :

Zwrot: »wyciągnąć rogi« = naciągnąć łuk (1): ALkón pátrząc ná fyná/ kiedy go smok frogi Wpoły trzymał/ wyciągnął ácz zboiáznią rogi/ Ynieuchybił célu *KochFr* 67.

Przen (1) :

Zwrot: »ciągnąć rogi« = naciągać łuk (1): Oná [miłość] ku mnie ciągnie rogi/ A ia conadáléy w nogi. *KochFr* 7.

d. O księżycu w nowiu (4): *PudlFr* 68; Kiedy słońce fwégo wfchodu/ Albo chybiło zachodu? Kiedy mieśiác iáfné rogi/ Skłónił od fwéy zwykły drógi? *KochFrag* 18; *SzarzRyt* B3v; [IUż trzykroć cztery rázy Kśiężyc fwoie rogi/ Porownywał/ iákom fie podiał fwoiey drogi. *ZbylPProzm* A4].

3. Jako przedmiot użytkowy (12) :

a. Instrument muzyczny; cornu Mącz (8) :

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy zwierzęcia (5): (marg) Muzyká wżeteczna. (–) A koźi rog zá vchem iáko świniá wrzelzczy/ W bęben tłuká by w pudło áż więc we łbie trzelzczy. *RejWiz* 67, 16v; *BielKron* 38v; *RejZwierc* 102v; *WerGość* 235.

Zwroty: »trąbić w rog(i)« [szyk zmienny] (3): *BibRadz* I 71b marg; [Żydzi] Ná to święto [Trąbek, tj. Nowego Roku] trąbili po vlicy w rog Báráni álbo Wołowy *BielKron* 38v; Cornua etiam sunt, Trąby/ Róg w który trąbią. *Mącz* 65d.

»w rog zagrać; na rogu grający« (1;1): Zás potym [pijany] łtroi rozliczne łkoki/ [...] á gdy mu do tego w koźi rok [!]/ co zá wżymá ryczy iáko woł/ zágráią/ y w łzkápi brzuch [tj. w bęben] kiymi zábębnáią/ to on dopiero áż ná łbie/ choć kárku łobie nárułzy/ dotáńcuie. *WerGość* 235; Cornicen – Piłzczek na roga [!] grający. *Calep* 261b.

b. Rodzaj naczynia; cornu Vulg, PolAnt (4) : I Rzekł Pan do Sámuelá: [...] nápełń rog twoy Oleiem/ á chodź *Leop* 1.Reg 16/1 [przekład tego samego tekstu *BielKron* 65, *BudBib*]; [Sybilla Delfika] chodziłá w czarnym odzyeniu myłłac/ obwiázawłzy włofy około głowy/ rog w ręku trzymáiąc. *BielKron* 133, 65; *BudBib* 1.Reg 16/1; [*BielKron* 1551 40v].

4. Materiał z rogów zwierząt używany do wyrobu przedmiotów (7) : Tákíe łuki ielzcze y dziś Anglikowie miewáią [...]/ końce ich rogiem záładzáią *BielSpr* 4v; Cornuarius – Ten ktori trąbi z rogu czini. *Calep* 261a, 261b.

W porównaniach (4): *FalZioł* V 4v [2 r.]; Gdzież godzi łie wiedzieć iż w oczach ielł czworaka blonka, Pirwłzá á wierchnią zowá broniaczá, [...] drugá zowá rogowá, bowie^m ielł iałna á przezrzilłta na wzraz rogu wyciągnionego. *GlabGad* B5; Mocz przeźroczyłty/ iáko rog láterniowy [tj. półprzezroczyste płytki rogowe używane do wyrobu latarni]/ niedołtátek łledźiony známienuie *SienLek* 26v.

5. Kopyto (u zwierząt) lub paznokieć (u ludzi), też substancja rogowa (wytworzona przez naskórek), z której są zbudowane paznokcie u ludzi i kopyta u zwierząt; ungula Cn (17) : (nagł) Wielkie páznokty. (–) [...] Bárzos názbýt zápułcił/ koniec páłcow rogi [tj. paznokciami]. *RejZwierz* 140v [*idem CzahTr*]; iż kopyto [łosia] [...] ielł wielką obroną tych co ij przy łobie nołzá á bywáią od Bożey káźni [tj. padaczki] nágrawáni/ ten iá róg odgania. *SienLek* 60; Ktory [tj. dobry] koń ma krotkié y kołmáté włzy/ á łuchá głowę/ ofłry wzrok á twárdé ciáło/ głębokié kopyto/ czarnégo rogu/ bo biały róg rad łchnie *SienLek* 186, 176v [3 r.], 177 [3 r.], 177v [2 r.]; *CzahTr* L2; [Tákíeż nie wáđzi koniowi gdy mu łię ná łtáwíech noźnych łierłł náłłtroży iákoby opak wzgorę rołłá/ y owłzem tákowego koniá rog mocny bywa. *Cresc* 1571 526; *GębMemor* 194, 211; Gdy rog koniowi sch(odzi) *SprLek* C3].

rog czego (1): Rog pięty wołowej zakurzony [tj. dymiący]/ vmocznia zęby chwieiączce łie od bólu. *FalZioł* IV 5b.

rog z czego (1): Też niewiałta ktora nie może łoziłka zbyć, ma być nadole okadzona rogiem znogy ofłey *FalZioł* V 26.

Szereg: »rog a kopyto« (2): *SienLek* 187v; A ktore [zwierzęta] po twárdźey ziemi/ y pod wietźzem ciężarem [!] chodźić miály/ tym [*Epimeteusz*] dał do nog rog twárdźy/ á kopytá nie rozdzielone. *GórnRozm* Nv.

6. *Miejsce, w którym spotykają się krawędzie budynku, przedmiotu lub płaszczyzny, narożnik; angulus Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, Cn; ancon, versura Cn (39)*: *RejRozpr* E2; Táz Bláźkáz [tj. *element wagi mierniczej*] ma być odważóna Cérklem z wielką pilnością/ áby wśytki trzy rogi były w mierze. *Strum* B4v, B4v; *Quadrarius* – *Wteceeri* [!] rogy czworogranięti. *Calep* 882a, 1087b.

rog czego (6): iáko łáwáz byłá/ áby Adámás álbo Mágnes w rogach kościołá záládzony miał do łebie żelázny grob Máchometow przyćiągnąć *BielKron* 456v; *Calep* 70a. *Cf na rogu czego*.

Wyrażenia: »od rogu do rogu« (1): [*Piramides*] Były thákiewy łzerokości iż od rogu do rogu 883. łtop iedney wieże było/ ná zwyłz ielzće więcey. *BielKron* 270v.

»na trzy rogi« = *w kształcie trójkąta (1)*: A tá ielť formá iáko ma być [*waga miernicza*] vrobióna: Ná trzy rogi/ á u dwu rogu vłzkwá/ ná których táz Bláźkáz v łznurá ma być zázwielźóná. *Strum* B4v; [ná iednym miełcu buduiá [*rynek*] okrągłó/ ná drugim kwádratem: indźiey záz ná trzy rogi *CerGór* 87].

Szeregi: »rog, (albo) kąt« [*szyk 3:1*] (4): Hexagonus, co yełť o łzešcy rogách álbo kąciech. *Mącz* 155d, 334d, 384a; *Angulus* – *Kąt, rog domowy albo inłzei rzeczy. Calep* 70a.

»rog, koniec« (1): *Sexangulus*, O łzešci rogách/ Końcách. *Szešcioroźny. Mącz* [390]c.

Wyrażenie przyimkowe: »na rogu (rogach)« (14): *RejKup* i4v, o6v; (*marg*) *Wiryardze*. (–) Więć chłódnicźki ná rogoch pięknie rosltáwione *RejWiz* 24v, 40v; *Kłzięgi* albo *Msal*. *Axamitem* czerwone powleczeni, łrebrem zloczłtem ná rogach i wełřzodku okowani *WyprKr* 54v; *Tlumoczki* czterí *Atłáwowe* czerwone male [...] j v káldē⁸⁰ *tlumoczka* ná rogach czterí łnuri ładwabne czerwone do wiązania *WyprKr* 97v, 98; *Embelon* autem dicitur ipsa stabilitas, *Zatwárdzenie/ á Zahartowanie* które ná rogach w okręćiech bywa. *Mącz* 102b.

~ *na rogu czego (4)*: Vczyniź teź cźterzy obrąćki złote/ á zázwielź ie ná cźterzech rogách tegoź łtołu/ przy kádey nodze ieden. *Leop Ex* 25/26; [*opis budowy przybytku*] Dzá podłtáwki pod iedną tablicą kłádziono/ ná obudwu rogu (iednego *Forłtu* [tj. *deski*]) ták gdzie końce fugowánia łie z chodzili y kończyły. *Leop Ex* 36/24; Ná káždym rogu napierśniká ma być pierśćień złoty/ we dzá zwierzchnie zázwleczełz łáncułzki złote [*Vulg Ex* 28/23] *BielKron* 34. *Cf Zwrot*.

Zwrot: »stanąć na rogu« [*w tym: czego (1)*] (2): Y łtánie ná iednym rogu grobu/ tákże y drudzy ná drugich trzech rogách. Y będą łpiewác *MWilkHist* B4v.

Szereg: »na rogu albo węgle« (1): Vczynicie teź nád niá [*nad arką*] koronę złotá w okoł/ y cźterzy kolcá złote ná káždym rogu álbo węgle/ w ktore będą zázwłóćzone drzewcá álbo nołze *BielKron* 33. ~

a. *Naroźnik ulicy (9)*: Item *Marczinek* kthori myáłchka ná łzwyáthego vliczy trzeci dom od Rogu [...] thełch kradnye *LibMal* 1543/75v.

Wyrażenia przyimkowe: »na rogu« (7): Thełz czynila thakove gułła dzyewkam rzadnym za dathkiem yako *Luciey* łchramovathey [...] y káłzće zaptcky ná rogu abi yey aptekarczika czarowala *LibMal* 1544/86; v thegołz kapłana wzyalem kabath [...] kthorym przedal włchamothuliech *Barthołchevi* *Nyemczowemv* czelyadnykovi ná rogu podłie zobali za 10 gr. *LibMal* 1545/101v; Tędi dobrowolnie

[*Bartosz Kropidło*] temu piotrowy pękowy dopułzczą wyęzowanie wdom tęn który kupiel od bartoła łzwargi na rogu wrinku *ZapKościer 1589/87*.

~ *Zwrot*: »stać na rogu« = *in angulis platearum stare PolAnt, Vulg [szyk zmienny] (4)*: *BibRadz Matth 6/5*; *KuczbKat 370*; (*nagł*) Przedmowá dwu Báránow o iedney głowie (–) DLugośmy tu niemymi łtali ná tym rogu/ Iuż nam duch vřtá otwárl/ chwálá Pánu Bogu. *BielRożm 2*; *WujNT Matth 6/5*.

Wyrażenie: »na rogu ulicy, ulicznym« (2:1): A gdy się modliłz/ nie bądź iáko pokryci ludzie/ ábowiem oni w zgromádeniu y ná rogách vlic łtoiac radzi się modlá/ áby się vkazali ludziam *BibRadz Matth 6/5 [przekład tego samego tekstu (2)] KuczbKat 370; WujNT Matth 6/5*. ~

»po rogach« (1):

~ *Wyrażenie*: »po rogach ulic« (1): pośmiedziało złoto/ zmienilá się brylá dobra/ rozmiotano kámienie łwiętynie po rogach włzech vlic [*in capite omnium platearum*] *BudBib Thren 4/1*. ~

b. *O brzegu rzeki [czego] (1)* : O pláwiáčzko Sármácka/ Polłkich rzek głowo/ [...] Dawnoćby Perlá ná twarz padł Wielobogi/ Y Sárácen vžłócił brzegow twych rogi. *RybGęśli D2*.

c. *Wystający element górnej części tarczy herbowej (1)* : Dobrzyńka [*Ziemia na chorągwi nosi*] człowieczá głowę s siwą brodá/ między rogámi złoŧha koroná w czyrwonym polu. *BielKron 425*.

7. *Skrzydło wojska uformowanego w szyku bojowym; cornu Mącz (72)* : tákże teź iezdnemi káždy rog záładzono áby pobocznic bronili *BielSpr 14*; Kthory má po obu łtron ná rogách dobre y zbroyne męże/ może się rázem potkáć po obu łtronách z nieprzyáciélem. *BielSpr 36*; [*Turcy stanowiąc wojsko*] Czólá wielkie czyniá/ Rogi zákrzywione łtáwiá/ iáko gdy Niewod idzie w Wodzie/ godząc ná to iákoby nieprzyácielkie wołko ofkoczyli w koło *BielSpr 55, 17, 18 [2 r.], 22, 22v [2 r.], 23 (14)*.

rog czego (6): *Mącz 65d*; Wodzowie/ thák máiá łtać/ Pirwży Sprawcá álbo Przełožony ná práwym rogu pierwłzej części Woyłká/ [...] Wtory ná lewym rogu/ trzeciéy części: Trzeci teź ná lewym trzeciéy części, Czwartý ná práwym rogu czwarthey części. *BielSpr 30v*; Hannibal [...] odłožywłży rogi obá wołká ná łtrony á z weyśrodká wywiodł lud/ łtáwił ij ná długim czele *BielSpr 40v, 21v*.

W połączeniach szeregowych (2): *Cornua in proelio pro utraque parte exercitus, Końce skrzydłá/ álbo rogi vřzikowánego woyská. Mącz 65d*; y [*dowódcy w wojsku tureckim*] rozrzádu ie/ gdzie który ma łtać/ niektorzy ná Czole/ drudzy ná rogách/ drudzy po łtronách/ á drudzy w poyśrodku łtoyác ieden zá drugim/ drugie ná zad/ drugie ná przodek dla hárcowánia *BielSpr 54v*.

W charakterystycznych połączeniach: *rog mocny, nieprzyácielski (4), zakrzywiony; rogi oba (4), wojska (2); czoło rogu (2); rog najechać, obronić, osadzić (zasadzić) (3), rzádzić, sprawowác (3), trzymác, zakrzywić; przyść (obrocić się, sprawić się) na rog (4); stać na (w) rogu (4); (po)stawić [kogo] na rogi (-ach, -u) (w rog) (5)*.

Zwrot: »rog przełómić, przerwác; rog przełómió byl« [*szyk zmienny*] (5:2:1): [*w bitwie pod Grunwaldem*] ná práwy rog Witułtowi ludzye przyłzli á ná lewy Polacy: ále Litewłki rog przełómió byl od Prufów *BielKron 384*; Pothkał się potym łnimi [*z Prusami, tj. Krzyżákami*] Vřł Polłki s takim grzmotem/ iákoby się wielka wieżá obáliłá/ przełómiłi wřzythek lewy rog/ áż się v zádnich ludzi opárl. *BielKron 384, 359*; rułz obie łkrzydłe thwoie iezdne/ á chocia y pieřzy/ przeciw nieprzyácielowi s pomocniki łwemi/ á przerwi obá rogi ich iz mułzú vćiekác *BielSpr 21v, 18, 20v, 21v, 33v*.

Wyrażenia: »lewy rog« [szyk 17:10] (27): Lewy rog (prawa) Tánuzjus sieftrzeniec Skánderbegow *BielKron* 244v, 307v, 384, 411v; iż twoy rog lewy musi czynić z nieprzyacielskim prawym/ á zówdy po prawym rogu zbroynieyzy y przednieyzy mąż bywa. *BielSpr* 21, 8v, 17v, 18, 18v, 19 (21); (*marg*) Rzecz Kazimirzowá do zamieszánego woiká. (-) Ták że ledwo y męstwem Kázimirz y słowy Záhámował rog lewy vciekác gotowy *StryjKron* 230, 230.

»prawy rog« [szyk 18:12] (30): W iednym woiká rog prawy (prawa) Batiány. Lewy rog zoftawiono było Woiewodzie Siedmigrockiemu (prawa) *BielKron* 307v, 244v, 384, 409v; Iełth tedy wielki pożytek wżem ludziom Rycerfkim [...] / częfto wyieżdżaiąc ná plác ku ćwiczeniu aby [...] wiedział zá kim ma iść / [...] iefli w prawym álbo w lewym rogu ftoi/ iefli w pośrzodku *BielSpr* 8v; ofadz męznemi y zbroynemi ludźmi thwoy prawy rog przeciw nieprzyacielskiemu lewemu/ á fwoy lewy odlož od nieprzyacielskiego prawego po stronie swoiego woiká. *BielSpr* 36, 14, 17v, 19, 21 [6 r.], 21v (23); [*Rusacy*] z Węgry sie potkali/ A Połowcy Polki rog prawy náiechali. *StryjKron* 255; Polacy iuż prawy rog byli obronili *StryjKron* 255, 742.

Szereg: »skrzydło, (albo) rog« (3): Gdy sie woiká máią z obu stron potykác/ thedy ty maż (skrzydło) fwoie lewe álbo rog odložyc opodal/ od nieprzyacielskiego prawego *BielSpr* 20v, 21, 31v.

8. Wierzchołek góry, szczyt [czego] (2) : Dziełek płacząc Niobe lámá skamieniáá: [...] Iedná y pod kámieniem żywią (kryte) rány. Iéy bowiem lzy serdeczne skále przenikáią/ [...] á tá w wiecznym pęćie Tkwi w rogu (kály) wiatrom (zalonym) ná wtręćie. *KochTr* 15; (*nagł*) O milosci. (-) MA iuż pokóy Prometheús/ lecz ia miałto niego Iełtem przybit ná rogu Kaukazu śnieżnego. Mnie orlicá ferce żrze/ które ná fwe męki Odrafta *KochFr* 94.

9. Zestawienia (5) :

a. W funkcji nazwy zoologicznej: »krowka z rogami« = *Lucanus cervus* L.; *jelonek rogacz*, *rzadki chrząszcz z rodziny jelonkowatych (Lucanidae)* (1) : *Scarabaeus lucanus*, est *scarabaeus grandis*, habens cornua praelonga [...]. eyn schroeter Krowka wyelka zrogámy *Murm* 102.

b. W funkcji nazwy botanicznej: »kozy rog« = *Trigonella Foenum Graecum* L.; *kozieradka pospolita*; *roślina roczna śródziemnomorska z rodziny motylkowatych (Papilionaceae)*, używana dawniej *pospolicie w lecznictwie* (2) : *Carphos*, *Herbae* genus, *Foenum graecum*, *Koźyróg*. *Mącz* 39b, 133a.

c. W funkcji n-loc: »Złote Rogi« (1) : *Chrysoceras Auricornu*, *Złote rogi*/ Miáfto nie dáleko od Konstántinopolá. *Mącz* 52c.

d. Nazwa herbu: »Kozie Rogi« (1) : [*król Łokietek Florianowi Szaremu*] zá herb trzy drzewá [*tj. włócznie*] ielity miánowawłzy dárował/ odrzuciwłzy pierwłzy [*herb*] kozie rogi. *BielKron* 373.

*** *Dubium* (1) : in acie capitis alias wrog glovi *ZapMaz* VII Z 14/356.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Wymáwiáimy tedy i piżmy. [...] r iutro/ rano/ rok/ róg *MurzOrt* B2v.

Synonimy: 1.a. *poroże*; 2.a. *koniec*, *szpica*; 3.a. *kornet*, *trąba*; 5. *kopyto*, *paznogieć*, *pazur*; 6. *kąt*, *narożnik*, *węgiel*; 7. *narożnik*, *skrzydło*.